

In memoriam Stef Christiaensen (1952-2014)

IVO AERTSEN^a
JOHAN GOETHALS^b

Panopticon, 35 (5), 434-438
© 2014 MAKLU | ISSN 0771-1409 | SEPTEMBER 2014

- ^a Hoogleraar KU Leuven, Leuvens Instituut voor Criminologie.
^b Emeritus gewoon hoogleraar, KU Leuven, Leuvens Instituut voor Criminologie.

Op 7 augustus 2014 overleed in het UZ Gasthuisberg in Leuven Stef CHRISTIAENSEN, redactielid van Panopticon, ten gevolge van een hersentumor die in september 2013 optrad en zich in de daarop volgende maanden fataal ontwikkelde. Op 14 augustus werd tijdens een viering in Herent afscheid genomen van Stef in aanwezigheid van velen: familieleden, burens, vrienden en tal van collega's uit het criminologische werkveld. Uit naam van de voltallige redactie van Panopticon betuigen we ons medeleven en onze steun aan zijn vrouw Nadine en dochter Saartje.

1. BIOGRAFISCHE SCHETS

Stef CHRISTIAENSEN was afkomstig uit Hoogstraten en het zou ons niet verbazen dat zijn speciale interesse in het gevangeniswezen grotendeels ontsproten is aan jeugdige omzwervingen op de uitgestrekte domeinen van de kolonie van Wortel, de strafinrichting van Merksplas of het penitentiair schoolcentrum van Hoogstraten. Hoe dan ook, de Noorderkempen was de streek waarnaar Stef, inmiddels vele jaren woonachtig in Holsbeek, na zijn professionele carrière terug wou keren. Zijn reeds ver gevorderde plannen om dit mogelijk te maken heeft hij niet meer kunnen realiseren, maar hij koos Hoogstraten als zijn laatste rustplaats.

Na zijn middelbare studies in Hoogstraten behaalde Stef in 1976 het diploma van maatschappelijk assistent (specialisatie: samenlevingsopbouw/sociaal-cultureel werk) aan het Hoger Instituut voor Maatschappelijk en Cultureel Werk in Brussel ('de Poststraat'). Na zijn legerdienst werkte hij een viertal maanden als afgevaardigde bij de jeugdrechtbank van Turnhout. In 1978 aanvaardde hij een aanstelling van ruim vier jaar als sociaal-cultureel werker in Ganshoren, vanuit de Nederlandse Commissie voor de Cultuur van de Brusselse agglomeratie. Daarop ging hij in 1982 opnieuw studeren: na een enige kandidatuur behaalde hij in september 1985 aan de KU Leuven het diploma van licentiaat in de criminologie, en dit met de grootste onderscheiding.

Kort daarop, begin 1986, vatte Stef een loopbaan aan van onderzoeker en assistent aan de KU Leuven, meer bepaald aan de (toenmalige) afdeling Strafrecht, Strafvordering en Criminologie van de Faculteit Rechtsgeleerdheid. Deze aanstelling – in diverse statuten – zou tot 2002 duren. In een eerste fase, die een vijftal jaren omvatte, voerde Stef als wetenschappelijk medewerker onderzoek uit in opdracht van diverse overheden en rond diverse thema's: 'Diefstal met geweld of bedreiging – achtergron-

14)

den, verschijningsvormen en beheersbaarheid', in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken; 'Slachtoffers van diefstal met geweld of bedreiging', in opdracht van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap; 'Het strafrechtelijk vooronderzoek en de voorlopige hechtenis', in opdracht van het ministerie van Wetenschapsbeleid; 'Geestelijke gezondheidszorg en slachtoffers van crimineel geweld', in opdracht van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. In een tweede fase, van 1990 tot 1996, was Stef actief als assistent bij Lieven DUPONT, Tony PETERS en Johan GOETHALS. Zijn domein van onderwijsassistentie en verder onderzoek betrof in hoofdzaak dat van 'de stafuitvoering en de hulpverlening'. Op die manier leerde hij het brede domein van de strafuitvoering en de justitiële hulpverlening grondig kennen. Gedurende vier jaar was Stef eveneens medewerker bij het opleidingsonderdeel 'Bronnen van het criminologisch onderzoek', waarbij hij zich tevens sterk inzette voor de verdere uitbouw van de bibliotheek Criminologie. Hier bleek reeds zijn grote interesse voor historisch onderzoek, in casu historisch bronnenmateriaal dienstig voor criminologiestudenten. In deze periode vatte hij ook zijn doctoraatsonderzoek aan, dat zich toespitste op de figuur van Jules Lejeune, als gangmaker van een nieuwe criminele politiek op het einde van de 19de eeuw. In een derde fase ging Stef opnieuw werken op onderzoeksprojecten in opdracht van de overheid: 'Een openbaar ministerie voor de eenentwintigste eeuw', namens Federaal Wetenschapsbeleid (1996-1999), 'Herstelgerichte detentie', namens het ministerie van Justitie (2000) en 'Politiële slachtofferbejegening' in opdracht van Binnenlandse Zaken (2000).

In het academiejaar 1999-2000 was Stef actief als deeltijds docent 'Sociologie' en 'Bijzondere vraagstukken in de sociologie' aan de IRIS-Hogeschool te Brussel. In het daaropvolgende jaar doceerde hij het vak 'Politiële slachtofferbejegening' aan het PIVO van de provincie Vlaams-Brabant.

In 1998 werd Stef lid van de hoofdredactie van Panopticon en hij bleef lid van de redactie tot bij zijn overlijden. Hij was erg begaan met het welzijn van het tijdschrift en nam vaak initiatief: als medeverantwoordelijke van het redactionele beleid, als 'reviewer' van ingezonden artikelen, als recensent van boeken, als verantwoordelijke voor themanummers en als organisator van studiedagen.

In 2002 ruilde Stef zijn aanstelling aan de KU Leuven in voor die van staffunctionaris bij de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten. In 2004 zette Stef een belangrijke nieuwe, en laatste stap in zijn professionele carrière: met zijn aanstelling als adviseur Integraal Veiligheidsbeleid bij de stad Mechelen werd hij de eerste veiligheidscoördinator in België.

2. EEN CRIMINOLOOG MET FOCUS OP DIVERSE ASPECTEN VAN HET CRIMINEEL EN PENITENTIAIR BELEID

De wetenschappelijke bijdrage van criminoloog-onderzoeker Stef CHRISTIAENSEN situeert zich op diverse terreinen en fasen van het crimineel en penitentiair beleid: praktijk- en beleidsproblemen in het dagelijkse werk van parketmagistraten en onderzoeksrechters, (hervorming van) het openbaar ministerie, beleid met betrekking tot het illegaal drugsgebruik, politieke slachtofferbejegening, en de implementatie van herstelgerichte detentie. Deze diversiteit qua thema's was wellicht niet zijn keuze, maar in de eerste plaats een gevolg van het specifieke aanbod aan onderzoeksthema's vanwege diverse opdrachtgevers. Zijn criminologisch hart lag van in den beginne ongetwijfeld bij de geschiedenis van de strafrechtsbedeling, en meer bepaald bij de studie van de criminele politiek van de 19de eeuw. In 1985 schreef hij zijn licentiaatsverhandeling over de

'défense sociale' doctrine van Adolphe PRINS. Later (2001) publiceerde hij studies over Enoch C. WINES, een penitentiair hervormer in de V.S., en over het penitentiair beleid op het einde van de 19de eeuw. Een en ander culmineerde in een monumentale studie over Jules LEJEUNE, die hij op 27 juni 2001 als doctoraat aan de KU Leuven verdedigde. In 2004 werd deze studie in afgeslankte vorm door de Universitaire Pers Leuven gepubliceerd onder de titel 'Tussen klassieke en moderne criminele politiek. Leven en werk van Jules LEJEUNE'. In deze studie analyseerde hij vanuit een bewust biografisch perspectief en aan de hand van overwegend primaire bronnen leven en werk van Jules LEJEUNE. In een biografisch eerste deel werd de levensloop van LEJEUNE geschetst: zijn sociale, levensbeschouwelijke en culturele wortels, zijn loopbaan als advocaat en als minister van Justitie, en zijn postministeriële periode. In een tweede deel werd het beleid van LEJEUNE op het vlak van het gevangeniswezen, de voorwaardelijke invrijheidstelling, de voorwaardelijke veroordeling en de patronage geanalyseerd. Opmerkelijk is dat Stef bij deze studie koos voor een expliciet biografische insteek, waarmee hij afstand nam van toen en nu nog gangbare structureel-functionalistische, neomarxistische, discipline- en controlebenaderingen. Hij toonde aan dat het beleid van LEJEUNE met betrekking tot het gevangeniswezen, de voorwaardelijke invrijheidstelling, de voorwaardelijke veroordeling, de kinderbescherming, de patronage, en deportaties en uitdrijvingen niet alleen gericht was op controle en beheersing, doch ook ingegeven was door humanitaire motieven, de zorg voor maatschappelijke verankering en rationeel bestuur. Een te eenzijdige focus op het machtsparadigma wees hij als onderzoeker dus af. Ook de te strakke periodisering waarbij de periode 1880-1914 in de literatuur vaak als een belangrijke breuklijn werd voorgesteld, stelde hij in vraag. Hij toonde aan dat er op een aantal vlakken weliswaar sprake was van vernieuwing (bv. individualisering van strafmaatregelen, verschuiving naar corrigerende maatregelen in de samenleving), maar dat het vaker bleef bij een aanzet tot – omdat niet alle gewenste vernieuwingen ook in praktijk werden gebracht – of dat LEJEUNE bleef steken bij de bestaande oude politiek. Van een echte breuklijn was dus geen sprake: eerder overlaptten nieuwe initiatieven met bestaande, en was er sprake van het naast elkaar bestaan van oude en nieuwe vormen van beleid.

Ook toen Stef in latere jaren een beleidsfunctie had opgenomen, bleef de historische methode kriebelen: hij was een van de drijvende krachten achter het gevangenis museum te Merksplas, en bleef geboeid door de zoektocht naar een documentatiecentrum rond het gevangeniswezen. Hij droomde ervan na zijn pensionering terug te gaan naar de Noorderkempen, waar hij zich wou engageren in de verdere ontsluiting van het historisch-cultureel erfgoed van de regio.

3. VAN BELEIDSANALIST NAAR BELEIDSMAKER

In een tweede periode van zijn carrière stapte Stef CHRISTIAENSEN over van beleidsanalyse naar beleids(uit)voering. In 1999 werd hij projectleider bij HIVA-vorming (later LUCINA, het centrum voor permanente vorming van de KU Leuven). Zijn opdracht werd het uitbouwen van een deelsector Preventie en Criminaliteitsbeheersing als nieuw domein voor permanente vorming, met onder meer het opzetten van vormings- en begeleidingsprogramma's en studiedagen voor diverse professionele groepen zoals parketsecretarissen en -griffiers, en groepen die met slachtoffers werken of met agressie te maken krijgen. In 2003 werd hij vormingsverantwoordelijke 'Politie en Veiligheid' bij de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten. Ook daar ontwikkelde hij vormingsinitiatieven met betrekking tot politie en veiligheid voor politieofficieren,

burgerpersoneel bij de politie en mandatarissen. In 2004 werd hij adviseur Integrale Veiligheid van de stad Mechelen. Zijn visie op integrale veiligheid vinden we terug in zijn nota 'De vlag en de lading: betekenis van integraal veiligheidsbeleid' gedateerd op 13 januari 2013, en in diverse bijdragen in Panopticon: (a) Integrale veiligheid heeft betrekking op alle mogelijke veiligheidsaspecten van het maatschappelijk leven, civiel (bv. brandbestrijding, rampenvoorkoming) en maatschappelijk (bv. overlast, delicten, ...), (b) via een meervoudige of multifocale benadering van projecten of problemen, (c) die gericht is op oorzaken, en (d) een 'geschakeld (keten)optreden' inhoudt, gaande van proactiviteit over (generale en specifieke) preventie, (individueel) reactief optreden tot eventuele 'nazorg'. Hij toonde zich daarbij bekommerd om de relevante specialisten en diensten (zowel bevoegde ambtenaren, diensten en actoren van binnen en buiten de stad, als burgers en externe deskundigen) bij de analyse, beoordeling en de formulering van beleidsvoorstellen te betrekken. In de bijdragen in Panopticon wees hij op de specifieke taken en rollen die de gemeenschappen, de gewesten, de provincies en de stad te vervullen hebben bij de uitbouw van dit integraal veiligheidsbeleid.

4. STEF ALS BEVLOGEN EN ETHISCH CONSEQUENTE EN HOOGSTAANDE ONDERZOEKER

Zowel in zijn academische als in zijn beleidsfuncties was Stef een echte criminoloog: een kritische analist van maatschappelijke toestanden, met analyses gebaseerd op kwalitatief hoogstaand wetenschappelijk onderzoek en op hoge ethische standaarden. Hij had aandacht voor de praktijk, pleitte voor een praktijk en een beleid die gefundeerd zijn op wetenschappelijk onderzoek, en hij poogde een brug te slaan tussen wetenschappelijk onderzoek enerzijds en praktijk en beleidsontwikkelingen anderzijds. Tijdens zijn carrière als academicus stond hij dicht bij het beleid, en tijdens de laatste fase van zijn carrière – als beleidsmedewerker in Mechelen – bleef hij zijn beleidsvoorstellen baseren op gedegen wetenschappelijke analyses.

We hebben Stef vooral gekend tijdens zijn verblijf van méér dan 15 jaar aan de KU Leuven. Hij ontplooidde zich daar als een bijzonder gedreven en competent navorser en een loyale medewerker. Hij was in de jaren negentig een van de drijvende krachten in de onderzoeksgroep 'Penologie en Victimologie', waar hij samen met de collega's een brede wetenschappelijke interesse en internationale oriëntatie ontwikkelde, dit laatste zowel in functie van onderzoek als ten dienste van onderwijs. Geïnspireerd door figuren als Tony PETERS en anderen werkte hij aan een eigen invulling van de criminologie als multidisciplinaire wetenschap. Hij lag ook mede aan de basis van de aandacht voor de victimologie: zijn eerste projecten onder leiding van Tony PETERS gericht op delicten met geweld, hadden immers niet in de eerste plaats de criminografie van de geweldsfeiten als focus, doch eerder de gevolgen voor het slachtoffer. Als lid van de toenmalige groep was Stef ook sterk betrokken bij externe dienstverleningsactiviteiten. Zo was hij, onder meer, van 1988 tot 1994 bestuurslid van de vzw Justitieel Welzijnswerk Leuven; in 1999 werd hij plaatsvervangend assessor 'Strafuitvoering' bij de toenmalige Commissie Voorwaardelijke Invrijheidstelling bij het Hof van Beroep in Brussel, en in 2003 werd hij bestuurslid van het Centrum voor Politiestudies.

5. PUBLICATIES

De publicaties van Stef CHRISTIAENSEN laten zich indelen in enkele grote groepen. Een eerste groep publicaties – de eerste periode van zijn wetenschappelijke loopbaan – omvatten de eindrapporten en artikelen bij onderzoeksprojecten in opdracht van diverse

overheden. Stef produceerde tal van (lijvige) onderzoeksrapporten over onderwerpen als diefstal met geweld of bedreiging, het strafrechtelijk vooronderzoek, het beleid van het openbaar ministerie, de politieke slachtofferbejegening, herstelgerichte detentie, ... In deze eerste periode verschenen tevens enkele publicaties in tijdschriften en verzamelwerken over afzonderlijke thema's, zoals de minnelijke schikking, aspecten van slachtofferschap en slachtofferzorg, de voorwaardelijke invrijheidstelling, het strafrechtelijk beleid, ... Hij was co-editor van het boek 'De illegale drugsgebruiker tussen strafrechtspleging en hulpverlening' (Acco, 1994). Een tweede groep vormen – tijdens zijn hele professionele carrière – zijn historische publicaties. Hierin staat uiteraard het doctoraatsproefschrift over Jules LEJEUNE (Universitaire Pers Leuven, 2004) centraal, maar Stef publiceerde ook in tijdschriften en boeken over, onder meer, Adolph PRINS, Enoch WINES en de zaak 'FALLEUR & Co'; de historische criminologie en historische ontwikkelingen in de strafrechtsbedeling; de aandacht voor slachtoffers in het strafproces doorheen de geschiedenis; klassieke en hedendaagse beroepen en functies in de strafuitvoering; de geschiedenis van Leuven Centraal, ... Ten derde verschenen – vooral vanaf 2000 – meerdere publicaties in het brede domein van het veiligheidsbeleid: gemeentelijke administratieve sancties, integraal veiligheidsbeleid, lokaal drugsbeleid, voorzieningen voor jongeren met ernstige gedragsproblemen, ruimtelijke planning, veiligheid bij muziekevenementen (editor van een boek, Politeia, 2003), de aanpak van eengerelateerd geweld, de communautarisering van justitiële domeinen, ... Stef werd ten slotte de inspirerende figuur voor het verzamelwerk 'Diefstal in woningen. Bijdragen voor een geïntegreerde beheersing vanuit beleid, praktijk en wetenschap' (co-editor, Maklu, 2012).

Stef publiceerde in tal van vaktijdschriften, in Vlaanderen, Nederland en daarbuiten. Maar Panopticon stond daarbij centraal: we tellen zeven artikelen van zijn hand, vijf editoria's, drie forumteksten en een achttal boekbesprekingen.

6. UITLEIDING

Niet alleen in Panopticon zullen we Stef missen wegens zijn niet aflatende inzet en groot enthousiasme voor tal van criminologische projecten en discussies. Stef was, inderdaad, een criminoloog in hart en nieren. Een groot bruggenbouwer tussen wetenschappelijk onderzoek, praktijk en beleid. Door zijn historisch en wetenschappelijk inzicht heeft hij tal van actuele ontwikkelingen mee weten te sturen, in het gevangeniswezen, het slachtofferbeleid, de integrale veiligheid, ... Hij was van vele markten thuis, intens betrokken als hij was op de grote maatschappelijke uitdagingen van vandaag. Stef was geen solospeler, hij was gericht op het 'gemeenschappelijke goed'. Met hem verliezen we een loyale en fijne collega, en vooral een heel warm mens.